

„СТАВИТИ ДІЛО ВІЩЕ ЗА БАГАТОСЛІВ'Я”

ЗАБЕЗПЕЧИТИ ДОТРИМАННЯ
ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

AMNESTY
INTERNATIONAL

„Амнесті Інтернешнл” – всесвітній рух, що об’єднує понад 2,8 мільйони людей із більш ніж 150 країн і регіонів, які виступають за припинення грубих порушень прав людини. „Амнесті Інтернешнл” прагне забезпечити кожній людині можливість користуватися всіма правами, проголошеними у Загальній декларації прав людини та інших правозахисних міжнародних документах. Організація не залежна від урядів, політичних ідеологій та релігійних переконань. Організація фінансується „в основному” за рахунок членських внесків і добровільних пожертвуваль.

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

Видавництво „Амнесті Інтернешнл”

Перше видання від 2010 року
Amnesty International Publications
International Secretariat
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
United Kingdom
www.amnesty.org

© Amnesty International Publications 2010

Індекс: EUR 50/004/2010
Мова оригіналу: англійська
Надруковано Міжнародним Секретаріатом організації
„Амнесті Інтернешнл”, Сполучене Королівство
Великобританії та Північної Ірландії

Усі права застережені. Це видання захищене авторським правом, однак може бути безкоштовно відтворене будь-яким засобом в рамках правозахисної діяльності та кампаній, а також в навчальних цілях, але не призначене для перепродажу. Правовласники просять у будь-якому випадку попередньо узгоджувати з ними використання цього тексту з метою оцінки можливих наслідків. Будь-яке інше відтворення цього видання, або його використання в інших публікаціях, а також його переклад чи адаптація дозволяється лише з попередньої згоди видавництва та може підлягати сплаті.

Фотографія на обкладинці: Президент Віктор Янукович тримає президентську печатку на церемонії його інавгурації в Києві, Україна, лютий 2010 року.

© AP/PA Photo/Anastasia Sirotkina

ЗМІСТ

1. Введення	2
2. Катування та інші прояви жорстокого поводження: старих звичок позбавитися важко	2
2.1 Безкарність	4
2.2 Незалежний моніторинг місць утримання під вартою	5
3. Біженці та шукачі притулку: між молотом і наковальнею	6
3.1 Неефективність системи надання притулку	6
3.2 Затримування мігрантів та шукачів притулку	7
3.3 Примусове вислання	9
4. Расова дискримінація: українці повинні навчитися, як співіснувати з людьми, які виглядають інакше, ніж вони	10
4.1 Переслідування та реєстрація злочинів, скоєних на расовому ґрунті	10
4.2 Здирство в поліції та профілювання за расовими ознаками	12
5. Рекомендації	14
Посилання	15

1. ВВЕДЕННЯ

В своїй інаугураційній промові 25 лютого 2010 року Президент Віктор Янукович пообіцяв „ставити діло вище за багатослів’я”, і „Амнесті Інтернешнл” закликає Президента діяти згідно з даною обіцянкою і зробити конкретні кроки в напрямку до справжнього дотримання прав людини та вжити заходів для забезпечення виконання Україною своїх зобов’язань за міжнародними законами в правозахисній галузі. В свій перший день на посаді Президента Віктор Янукович видав три накази: про боротьбу з бідністю, запровадження структурних економічних реформ та викорінення корупції. „Амнесті Інтернешнл” закликає Президента видати четвертий президентський наказ – про запровадження конкретних реформ, які на ділі забезпечать здійснення прав людини в Україні.

Вступивши до Ради Європи в 1995 році, Україна зобов’язалась провести ряд реформ в системі кримінального судочинства, включаючи реформу щодо трансформації ролі та функцій Генеральної прокуратури, яка ще не завершена. В листопаді 2009 року була погоджена Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка включила список пріоритетних дій, таких як реформа судової системи та Кримінально-процесуального кодексу, а також забезпечення поваги до прав людини та основоположних свобод.

За останні 20 років Україна зробила певний прогрес в напрямку гармонізації законодавства країни у відповідності до міжнародних правових стандартів в галузі прав людини. Однак на території України все ще не забезпечений належний захист людей від катувань та інших проявів жорстокого поводження під час утримання під вартою в міліції, також як і захист від расової дискримінації, і не впроваджений адекватний захист прав біженців та шукачів притулку. „Амнесті Інтернешнл” закликає Президента забезпечити абсолютну нетерпимість до випадків катувань та інших проявів жорстокого поводження, захистити права шукачів притулку та біженців та вжити рішучих заходів, спрямованих на ліквідацію расової дискримінації.

„Амнесті Інтернешнл” визнає, що в Україні існують і інші проблеми порушення прав людини, однак цей документ зосереджується на проблемах, пов’язаних з катуванням та жорстоким поводженням, правами біженців та шукачів притулку, а також расовою дискримінацією, тому що організація „Амнесті Інтернешнл” провела суттєве дослідження саме в цих сферах, і спиратиметься на його результати при оцінюванні діяльності нового уряду в галузі прав людини.

2. КАТУВАННЯ ТА ІНШІ ПРОЯВИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ: СТАРИХ ЗВИЧОК ПОЗБАВИТИСЯ ВАЖКО

В опублікованій в 2005 році доповіді („Україна. Час діяти: катування та жорстоке поводження із затриманими в міліції”) „Амнесті Інтернешнл” зробила висновки, що катування та жорстоке поводження з боку міліції є дуже поширеним явищем; що співробітники правоохоронних органів часто вибивають зізнання та показання у затриманих із застосуванням сили, а іноді вдаючись до катувань; що заяви про катування та інші випадки жорстокого поводження майже ніколи ефективно не розслідуються, а жертви рідко отримують відшкодування. Після

публікації цієї доповіді Міністерство внутрішніх справ продемонструвало більшу відкритість та зробило декілька позитивних кроків у напрямку викорінення практики катування та інших проявів жорстокого поводження. Було створено нове Управління з моніторингу дотримання прав людини з мережею регіональних представників, багато з яких мають досвід роботи в неурядових правозахисних організаціях; в 2004 році запроваджено систему „мобільних груп”, які займаються моніторингом умов утримання осіб у спецстановах міліції (у 2008 році ними було здійснено 377 перевірок); з 2005 року функціонує Громадська Рада, котра забезпечила фундамент для проведення консультацій з громадянським суспільством. Управління з моніторингу дотримання прав людини, на жаль, було закрито в березні 2010 року, і „Амнесті Інтернешнл” не відомо, чи буде засновано інший орган замість нього.

Однак, випадки катування та інші прояви жорстокого поводження продовжують мати місце, чому сприяє атмосфера безкарності. В ході опитування, проведеного Харківським інститутом соціальних досліджень в 2009 році в п’яти областях¹, 3,5 відсотка опитуваних зазначили, що зазнали катувань та жорстокого поводження з боку міліції у той чи інший період свого життя.

Міліція ще не позбавилася наслідків радянських часів, включаючи надмірне покладання на зізнання в правовій системі, недотримання принципу презумпції невинності, а також заснування критеріїв, що використовуються для оцінки діяльності міліції, на надмірно високих планових показниках розкриття злочинів, що не сприяє дотриманню міліціонерами прав людини. Кількість осіб, затриманих міліцією, залишається на неприйнятно високому рівні, і все ще не видно зрушень у впровадженні альтернативних тримання під вартою запобіжних засобів.

ВАДИМ ГЛАВАТИЙ

Вадим Главатий, за свідченням, зазнав жорстокого та тривалого побиття упродовж чотирьох днів його перебування під вартою на міліцейській дільниці Подільського району м. Києва у вересні 2006 року, де його таким чином змушували зізнатися в пограбуванні. Через отримані поранення він був госпіталізований 4 вересня. 30 листопада його помістили в Київську психіатричну лікарню №13 для перевірки стану здоров’я, де він залишався до 3 січня 2007 року. Він повідомив, що 1 грудня його знову побив міліціонер, котрий прикував його наручниками до лікарняного ліжка. Згідно медичної документації, він отримав додаткові пошкодження голови, в нього була зламана рука та синці. Отримані ушкодження спричинили численні набряки, часткову втрату пам’яті, серйозне погіршення мови та знижену рухомість. 3 січня 2007 року він був умовно звільнений, як повідомляється, через поганий стан здоров’я, але в червні 2008 року знову затриманий міліціонером тієї самої дільниці та звинувачений у зґвалтуванні. Його, за повідомленнями, неодноразово били міліціонери, вибиваючи зізнання. 24 березня 2009 року Вадим Главатий був засуджений Подільським районним судом до 9 років ув’язнення за зґвалтування та пограбування. На даний час він утримується в Київському слідчому ізоляторі (СІЗО), очікуючи вирішення справи про апеляцію. Він наполягає на своїй невинності та продовжує страждати від серйозних проблем зі здоров’ям. Його заяви про катування були проігноровані прокуратурою та судом, і всі прохання розпочати розслідування були відхилені. Під час зустрічі з представниками „Амнесті Інтернешнл” в січні 2010 року адміністрація в’язниці заявила, що він симулює нездатність розмовляти, і що його заяви про жорстоке поводження сфабриковані.

Вдосконалення відповідних законів і практики тримання під вартою, а також викорінення жорстокого поводження із затриманими в міліції, є першочерговим завданням діяльності в

рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Політичні лідери та високі посадові особи повинні впровадити політику абсолютного неприйняття жорстокого поводження та продемонструвати, що акти катування та інші прояви жорстокого поводження будуть переслідуватися.

2.1 БЕЗКАРНІСТЬ

Згідно доповіді, складеної за дорученням Ради Європи² та опублікованої в квітні 2010, процедури розслідування повідомлень про акти катувань та інші випадки жорстокого поводження не відповідають європейським нормам та сприяють атмосфері безкарності. „Лише незначну кількість міліціонерів було притягнуто до відповідальності за незаконну поведінку, і ще менше було засуджено”. В 2001 році до Кримінального кодексу України була внесена стаття 127 про заборону катувань, однак прокурори неохоче виносять звинувачення за статтею 127, ускладнюючи для суддів можливість засудити міліціонерів за скоєння актів катування. Посадові особи Міністерства внутрішніх справ розповіли „Амнесті Інтернешнл”, що у 70 відсотках міліціонерам висувається обвинувачення за „зловживання посадовим становищем”, хоча вони впевнені, що багато з цих злочинів можна було класифікувати як катування. За даними звіту Харківського інституту соціальних досліджень, протягом 2008 року у трьох випадках було винесено обвинувачення за статтею 127 та у 15 випадках було порушено кримінальні справи проти міліціонерів за цією статтею. В 2008 році 2090 міліціонерів було засуджено за скоєння таких злочинів, як зґвалтування, вбивство, нанесення тяжких тілесних ушкоджень та хуліганство. В деяких випадках ці злочини могли бути скоєні проти затриманих осіб та за обставин, що прирівнюються до вчинення актів катування; однак ці факти залишаються незареєстрованими та прихованими від громадськості.

ОЛЕКСАНДР РАФАЛЬСЬКИЙ

Олександр Рафальський зазнав, за повідомленнями, катувань з боку міліції в Києві в червні 2001 року в зв’язку із розслідуванням вбивства. Він стверджував, що міліціонери побили його під час арешту, а згодом наносили побої на міліцейській дільниці, де накинули йому на голову чорний пластиковий мішок та щільно зав’язали довкола шиї пасок, неодноразово придушуючи його, а потім поверх мішка натягли на його обличчя маску протигаза. 16 липня 2001 року його помістили в камеру попереднього утримання в селі Ставище Київської області, де, за його словами, до різних частин його тіла підводили електричні дроти та вражали електричним струмом, вибиваючи зізнання. 30 червня 2004 року Олександр Рафальський був засуджений до довічного ув’язнення за вбивство, однак продовжує наполягати на своїй невинності. Всі скарги, надіслані до органів влади, з вимогою розпочати розслідування його заяв про катування були відхилені. В листі до батьків Олександра Рафальського від 20 червня 2008 року генеральний прокурор констатує, що немає потреби розпочинати розслідування таких „незначних порушень”.

Рішення про необхідність порушення розслідування та судового переслідування як у звичайних кримінальних справах, так і у справах про катування та інші види жорстокого поводження з боку міліціонерів, приймаються прокурорами. Спеціальний доповідач ООН з питань катувань в 2001 році звернув увагу на конфлікт інтересів, що виникає „коли один й той самий орган відповідає за розслідування та судове переслідування у випадках порушення законів звичайними особами та у випадках порушення законів особами, які є працівниками цих органів”.³

В Україні брак структурної неупередженості Генеральної прокуратури означає, що справи проти співробітників правоохоронних органів не розслідуються належним чином,

затримуються та зволікаються, або взагалі не порушуються. Відсоток заяв про катування та жорстоке поводження, які справді розслідуються, є неприйнятно малим. Практика Європейського суду з прав людини про заборону катувань та жорстокого поводження (стаття 3), вимагає від держав проведення швидкого, незалежного та ефективного розслідування будь-якої заяви про такі порушення.

За даними звіту Ради Європи, із понад 6000 скарг на жорстоке поводження, зареєстрованих Генеральною прокуратурою, у 5800 випадках у порушенні розслідування було відмовлено або розслідування було припинене.

Більше того, в усіх випадках розслідування справ про катування та інші випадки жорстокого поводження проглядається упередженість на користь порушників. Тягар представлення доказів лежить, основним чином, на жертві, котра повинна довести, що була катована, а не покладається на проведення ефективного розслідування дій співробітників правоохоронних органів з метою довести, що той чи інший випадок жорстокого поводження не мав місця. Загальним принципом прецедентного права в Європейському суді з прав людини є обов’язок держави встановити, як саме особа отримала пошкодження. Спеціалісти погоджуються, що незалежне та ефективне розслідування заяв про катування в міліції та інші випадки жорстокого поводження можливе лише за умови запровадження повністю незалежного порядку розгляду скарг.

„Амнесті Інтернешнл” закликає уряд запровадити незалежний механізм розгляду скарг на дії міліції; це також є одним із пріоритетних завдань, обумовлених Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

2.2 НЕЗАЛЕЖНИЙ МОНІТОРИНГ МІСЦЬ УТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Одним із найбільш ефективних методів запобігання актам катування та іншим випадкам жорстокого поводження є проведення незалежних, регулярних та несподіваних перевірок у місцях тримання під вартою, оскільки порушники вдаються до катувань та жорстокого поводження, в основному, тоді, коли вважають, що їх дії не контролюються і їх не притягнуть до відповідальності. Факультативний протокол до Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання (ОПСАТ), прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 18 грудня 2002 року, закликає держави-учасниці створити національні превентивні механізми для запобігання катуванням (НПМ) упродовж одного року після ратифікації. Україна однією з перших ратифікувала ОПСАТ у вересні 2002 року, однак все ще не виконала своїх зобов’язань щодо встановлення НПМ.

Зараз в Україні обговорюється пропозиція щодо створення НПМ, а на зустрічі з представником „Амнесті Інтернешнл”, яка відбулася в січні 2010 року, заступник Міністра юстиції повідомив, що механізм повинен бути впроваджений до січня 2012 року. „Амнесті Інтернешнл” закликає нового Президента забезпечити відповідність цього механізму вимогам ОПСАТ, гарантуючи функціональну незалежність як самого механізму, так і його персоналу. До його складу повинні ввійти відповідні фахівці, і він повинен мати достатнє фінансування. Процес встановлення механізму повинен бути прозорим та включити проведення розгорнутих консультацій з громадським суспільством.

3. БІЖЕНЦІ ТА ШУКАЧІ ПРИТУЛКУ: МІЖ МОЛОТОМ І НАКОВАЛЬНЕЮ

В Україні немає адекватної та справедливої процедури надання притулку, а її система надання притулку не відповідає нормам міжнародного права. Мігранти, біженці та шукачі притулку наражаються на ряд порушень прав людини. І ще важливіше, вони підпадають під ризик примусового вислання до країн, де їм загрожує переслідування та серйозні порушення їхніх прав людини, включаючи катування чи інші види жорстокого поводження (примусове повернення). Більше того, зазвичай, коли мігрантів затримують, вони не мають змоги оскаржити своє затримання; людям, що потребують міжнародного захисту, рідко надається притулок, а інших форм захисту не існує; вони живуть у відвертих злиднях, оскільки державна підтримка фактично відсутня; вони наражаються на ризик дискримінації та расистських нападок з боку державних чиновників та членів громадськості. Як наслідок, багато шукачів притулку вважають, що не можуть залишатися в Україні, і тому неодноразово намагаються перетнути кордони з країнами ЄС, щоб отримати доступ до справедливого розгляду їх заяв про надання притулку та підтримки на мінімальному рівні.

В січні 2010 року набула чинності угода про реадмісію між Україною та Європейським Союзом. Україна знаходиться на одному з головних міграційних шляхів до країн ЄС, і за цією угодою держави-члени ЄС можуть повертати нелегальних мігрантів до України за умови, що вони потрапили в Євросоюз через Україну і не існує ніякої можливості повернути їх безпосередньо з країни-члена Євросоюзу до країни їх відправлення. „Амнесті Інтернешнл” стурбована тим, що після підписання цієї угоди зросте кількість мігрантів та, можливо, шукачів притулку, яких повертатимуть в Україну, де вони наражатимуться на ризик серйозних порушень їхніх прав людини та залишатимуться беззахисними через недосконалість системи надання притулку. Існує також ризик примусового повернення шукачів притулку: їх відправлятимуть в Україну, припускаючи, що їм нададуть захист в цій країні, але їх можуть вислати з України до країни відправлення, де вони наражатимуться на ризик серйозних порушень прав людини. Їм також може загрозовувати так зване „ланцюгове повернення”, коли їх відсилають до третьої країни, з якої далі повертають до країни походження.

3.1 НЕЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ НАДАННЯ ПРИТУЛКУ

“В Україні реально не існує системи надання притулку, і Україна не виконує своїх обов’язків”, - співробітник представництва ХІАС в Україні.

За питання надання притулку відповідає Департамент у справах біженців та притулку у складі Державного комітету України у справах національностей і релігій. За 11 років, протягом яких Департамент займається цими питаннями, ця функція зазнала реструктуризації 10 разів, і кожний раз створювалися серйозні прогалини у захисті біженців та шукачів притулку. В червні 2008 року Кабінет Міністрів прийняв рішення про передання питань притулку з відомства Державного комітету України у справах національностей і релігій у відомство Міністерства внутрішніх справ. Проте це рішення так і не набуло чинності, тому що на нього наклав вето Президент, в результаті чого з серпня 2009 року Державний комітет України у справах національностей і релігій позбавлений повноважень займатися оформленням документів та надавати шукачам притулку статусу біженців. У той час як регіональні відділи

Департаменту у справах біженців та притулку продовжують надавати шукачам притулку документи, які підтверджують факт подання заяви про надання статусу біженця та оформлення документів для вирішення питання про надання статусу біженця, майже 300 шукачів притулку, які оскаржили рішення щодо визначення їхнього статусу, залишаються без документів. Тому їм загрожує переслідування з боку міліції на підставі нелегальної міграції або, у найгірших випадках, депортація без належного розгляду питання щодо надання їм притулку. Представництво ХІАС в Україні, яке діє як виконавчий партнер Агенції ООН у справах біженців в Києві, повідомило „Амнесті Інтернешнл”, що у період з листопада 2009 року до січня 2010 року до його представників 115 разів зверталися з проханням допомоги шукачам притулку, яких було затримано за те, що в них немає ніяких документів, що посвідчують особу.

ХАМІДУЛЛО ТУРГУНОВ

Хамідулло Тургунова, шукача притулку із Андижану, що в Узбекистані, востаннє бачили в Києві приблизно 24 грудня 2009 року. Він виїхав з Узбекистану в Росію після подій, пов’язаних із серією нападів на урядові установи та службових осіб у Фергані в травні 2009 року. Після нападів 170 чоловік із його села були, за свідченнями, взяті під варту. Є підстави вважати, що багатьох з них затримали без висунення звинувачень та без суду, а дехто, за повідомленнями, зазнав катувань чи був несправедливо засуджений. Хамідулло Тургунов звернувся з проханням про надання притулку в Україні в листопаді 2009 року, але міграційна служба м. Києва відхилила його заяву. 9 грудня він подав апеляцію на це рішення, і, за встановленою практикою, в нього забрали документи, що посвідчують особу шукача притулку, і не видали будь-яких інших документів, що засвідчують його статус в Україні. Його друзі запідозрили недобре, коли він не відповів на телефонний дзвінок, але його особисті речі все ще знаходилися в квартирі. 3 січня родичі Тургунова поінформували його друзів в Києві, що він знаходиться у в’язниці в Ташкенті, Узбекистан.

В Україні задовольняється надзвичайно мала кількість заяв про надання притулку. В 2007 році з проханням про надання притулку звернулося 2227 осіб, і лише 33 особи отримали статус біженця (0,7%). Однією з причин є те, що більшість справ відхиляються в першій інстанції як безпідставні без серйозного розгляду та будь-яких пояснень. Більше того, протягом 2009 року Генеральна прокуратура застосувала свої повноваження щодо нагляду за діяльністю судів першої інстанції та всіх державних органів та опротестувала 20 рішень Департаменту у справах біженців та шукачів притулку про надання їм статусу біженця та притулку, таким чином скасувавши їх.⁴

Якщо якійсь особі було відмовлено у наданні статусу біженця у відповідності до конвенції про статус біженців від 1952 року (Конвенція про статус біженців), але вона не може повернутись до країни походження через ризик отримати ушкодження в зв’язку з порушенням міжнародних стандартів прав людини в цій країні, то, відповідно до принципу заборони примусового повернення, визначеного в Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ЕКПЛ) та конвенції ООН проти катувань, країна її перебування має запропонувати їй додаткові захисні міри. Однак, українське законодавство не забезпечує здійснення такого захисту.

3.2 ЗАТРИМУВАННЯ МІГРАНТІВ ТА ШУКАЧІВ ПРИТУЛКУ

Згідно з міжнародними правозахисними стандартами, затримання мігрантів та шукачів притулку лише тоді вважається законним, коли органи влади можуть продемонструвати в

кожному окремому випадку, що затримання є необхідним і пропорційним заходом у відношенні до цілі, яку воно переслідує; що альтернативні заходи будуть неефективними; що воно здійснюється в порядку, встановленому законом, а також, що існує об’єктивний ризик того, що та чи інша особа може сховатися від правосуддя. Необхідно забезпечити, щоб в затриманих осіб була реальна можливість оскаржити рішення про їх затримання. Крім того, рішення про затримання необхідно регулярно переглядати.

Мігранти, включаючи шукачів притулку, котрі в’їхали в країну без необхідних проїзних документів, як правило, затримуються за звинуваченнями в адміністративних порушеннях з подальшою депортацією. Існує два центри тимчасового перебування мігрантів, один – в Розсудові на східному кордоні, другий – в Журавичах на західному кордоні, де мігранти можуть перебувати до шести місяців. Ці так звані „центри проживання” мають на меті утримання з подальшою депортацією; однак із 468 мігрантів, утримуваних в „центрі проживання” в Розсудові в 2009 році, було депортовано лише 197 чоловік, а решта були або звільнені після закінчення шестимісячного терміну утримання та отримали статус біженця, або добровільно повернулись до країни походження. Мігрантів також затримують в Бориспільському аеропорту, включаючи зал чекання, але без судового ордеру, оскільки вважається, що вони ще не вступили на територію України.

„Амнесті Інтернешнл” занепокоєна обмеженням доступом неурядових організацій та консультантів з питань надання притулку до затриманих в „центрах проживання” та аеропортах, а також можливими випадками затриманнями уразливих осіб, включаючи неповнолітніх. Організація також стурбована тим, що шукачі притулку та мігранти не завжди мають змогу оскаржити незаконність їх затримання.

Хоча в Бориспільському аеропорту існує прикордонний центр утримання, на практиці мігранти утримуються в кімнаті, що знаходиться біля місць для куріння в залі чекання. В цій кімнаті немає необхідних зручностей, і затримані особи супроводжуються до найближчих громадських туалетів під вартою. Саме тут в листопаді 2009 року понад 12 днів утримувалась група африканських жінок та дітей, а шукача притулку з Палестини Хізхазі Мохаммеда Зідана протримали в цій кімнаті понад шість місяців у цьому ж році. „Амнесті Інтернешнл” стурбована тим, що тривале утримання людей в таких умовах є проявом грубого та негуманного поводження.

„Вони просто хочуть пристойно жити”, персонал аеропорту.

Зона затримання в залі чекання в аеропорту Бориспіль © Amnesty International

3.3 ПРИМУСОВЕ ВИСЛАННЯ

Як держава-учасниця Конвенції про біженців, Конвенції проти катувань, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та ЄКПЛ, Україна зобов’язана не висилати людей до країн, де їх життю чи свободі загрожуватиме небезпека, або де вони наражатимуться на серйозні порушення прав людини, включаючи катування. Україна також зобов’язана забезпечити всім шукачам притулку доступ до повної та справедливої процедури визнання статусу біженця, дозволяючи їм, таким чином, документально підтвердити свій страх переслідування.

Не зважаючи на це, Україна неодноразово в примусовому порядку вислала шукачів притулку та навіть визнаних біженців до країн, де існує ризик серйозних порушень прав людини. В лютому 2006 року було примусово вислано 10 шукачів притулку з Узбекистану; в березні 2008 року група тамілів була депортована до Шрі-Ланки; у вересні 2009 року була вислана група громадян Конго, не дивлячись на той факт, що один із них попросив притулку в Україні; в листопаді 2009 року група африканських жінок та дітей, котрі провели 12 днів у залі очікування в аеропорту, була депортована в Об’єднані Арабські Емірати, країну, котра не ратифікувала Конвенцію про статус біженців. В останньому випадку заяви про надання притулку були відхилені, і люди не мали змоги оскаржити відмову. Випадки, що стали відомі „Амнесті Інтернешнл”, стосуються лише незначної частини шукачів притулку, чий права на притулок порушуються в Україні.

„Амнесті Інтернешнл” звертається до нового Президента з проханням дати гарантії того, що його адміністрація запровадить справедливую процедуру надання притулку та поважатиме право на міжнародний захист.

4. РАСОВА ДИСКРИМІНАЦІЯ: УКРАЇНЦІ ПОВИННІ НАВЧИТИСЯ, ЯК СПІВІСНУВАТИ З ЛЮДЬМИ, ЯКІ ВИГЛЯДАЮТЬ ІНАКШЕ, НІЖ ВОНИ

„Будь-ласка, попросіть президента наказати людям не бити іноземців”, – шукач притулку із Сомалі у Вінниці, 2010 р.

Як країна-учасниця Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (Конвенція про расову дискримінацію), Україна зобов’язалася заборонити та викоринити расову дискримінацію усіма доступними засобами. Не дивлячись на певний прогрес української влади, представники меншин продовжують наражатись на напади з приводу їх расової, етнічної та релігійної відмінності. Діапазон цих нападів досить широкий – від словесних образ до серйозних фізичних нападів та навіть убивства. Будь-хто, хто виглядає „інакше”, також наражається на часті перевірки документів з боку міліції, які можуть закінчитись вимаганням та іншими порушеннями. „Амнесті Інтернешнл” стурбована тим, що політика та практика різних інститутів влади, а також ставлення суспільства, увічнюють культуру расової дискримінації представників етнічних меншин та сприяють безкарності порушників.

В своїй доповіді, оприлюдненій в липні 2008 року („Україна: уряд повинен вжити заходів щодо ліквідації расової дискримінації”, EUR 50/005/2008), „Амнесті Інтернешнл” запропонувала ряд рекомендацій українському уряду з метою допомогти йому виконати зобов’язання України щодо ліквідації расової дискримінації згідно з міжнародними договорами у сфері захисту прав людини. Доповідь привернула увагу до недостатнього координування та відсутності чіткої державної політики в галузі боротьби з расизмом. В серпні 2008 року була сформована Міжвідомча робоча група з питань протидії ксенофобії, міжетнічній та расовій нетерпимості, організаційне забезпеченням якої здійснює Державний комітет у справах національностей та релігій. Однак, „Амнесті Інтернешнл” висловила стурбованість з приводу того, що робоча група не має необхідних повноважень та ресурсів для ефективної діяльності, і запропонувала уряду узгодити її компетенцію на рівні Кабінету Міністрів та виділити адекватний бюджет для підтримки діяльності Робочої групи. Зараз ці питання необхідно вирішити.

4.1 ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ТА РЕЄСТРАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ НА РАСОВОМУ ҐРУНТІ

Згідно з Конвенцією про расову дискримінацію держави-учасниці зобов’язані забезпечити судове переслідування злочинів, вчинених на расовому чи національному ґрунті. Більше того, Європейський суд з прав людини вказав на те, що насильство на расовому ґрунті є особливо шкідливим з точки зору здійснення основних прав людини, і тому на уряди покладається особливий обов’язок встановлювати, чи мали місце мотиви національної ненависті або упередження у злочинних діях, та не розглядати расистські злочини на рівних засадах з іншими. (Європейський суд з прав людини, „Начова та інші проти Болгарії”, Постанова, 6 липня 2005 р., с. 30).

Занепокоєння „Амнесті Інтернешнл” все ще викликає той факт, що українська влада переслідує расові злочини як загальнокримінальні. Дві статті Кримінального кодексу, що

стосуються саме расових злочинів, стаття 161 та стаття 67, використовуються рідко, і багато расистських злочинів трактуються як „хуліганство”, і тому расові мотиви не встановлюються і не реєструються. За даними дослідження Ініціативи Різноманіття, яке проводилося групою місцевих НУО та міжурядових організацій, із 11 розслідувань расистських справ, порушених в 2009 році, 9 були класифіковані як „хуліганство”.

В листопаді 2009 року були внесені зміни до шести статей Кримінального кодексу, включаючи статтю 115 (вбивство), статтю 121 (тяжкі тілесні ушкодження), статтю 127 (катування) з метою включити посилання на расовий мотив як обтяжуючу обставину. Максимальне покарання за статтею 161 (Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань) було також збільшене від п’яти до восьми років.

Однак справжні масштаби расистських злочинів в Україні залишаються прихованими. Немає точної статистики ні про кількість злочинів, скоєних на расовому ґрунті, та зареєстрованих скарг щодо расистських нападів, ні про те, по якій кількості з цих скарг було винесено судові рішення та за якими звинуваченнями. В листопаді 2009 року Міністерство внутрішніх справ у відповідь на запит „Амнесті Інтернешнл” заявило, що упродовж перших дев’яти місяців 2009 року було зареєстровано лише два расистських злочини. Ця цифра стосується лише злочинів, кваліфікованих за статтею 161 (Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань) та статтею 181 (Посягання на здоров’я людей під приводом проповідкування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів), та не відображає масштабів проблеми.

Жулявський ринок у Києві, де працюють багато мігрантів та шукачів притулку © Amnesty International

4.2 ЗДИРСТВО В ПОЛІЦІЇ ТА ПРОФІЛЮВАННЯ ЗА РАСОВИМИ ОЗНАКАМИ

Будь-яка особа, яка належить до національної меншини, або виглядає „інакше”, наражається на ризик перевірки її документів міліцією. Такі перевірки проводяться нібито для контролю за незаконною міграцією, але можуть призвести до свавільного затримання, здирства чи інших зловживань з боку міліції. Згідно зі статтею 11 Закону України „Про міліцію”, міліція має право перевіряти у громадян документи, що посвідчують їх особу, при підозрі у вчиненні ними правопорушень, але багато людей зупиняються міліцією лише за ознакою належності до національних меншин. Біженці та шукачі притулку особливо часто наражаються на такі зловживання.

ВИПАДКИ ЗДИРСТВА В ВІННИЦЬКІЙ МІЛІЦІЇ

В інтерв'ю, записаних Вінницькою правозахисною групою, троє шукачів притулку з Сомалі, включаючи Ізмаїла Абді Ахмеда, стверджують, що 28 лютого 2009 року їх було затримано та відведено до міліцейської дільниці, де двоє з них зазнали побиття з боку міліціонерів, вчинене, за їх словами, на знак помсти за викрадення українських моряків сомалійськими піратами. Їх заяви були спростовані районною прокуратурою Вінниці. Генеральна прокуратура запевнила Управління верховного комісара ООН у справах біженців, що буде проведене додаткове

розслідування, але про результати його так і не повідомлялось. Пізніше Вінницькій правозахисній групі неофіційно повідомили, що двоє зловмисників уже начебто не служать в міліції. Ізмаїл Абді Ахмед та Ібрагім Мухаммед Абді розказали „Амнесті Інтернешнл”, що 29 січня 2010 року до них підійшло троє людей в цивільному одязі біля будинку їх помешкання та попросили пред’явити документи. Ізмаїл Абді Ахмед упізнав двох із трьох міліціонерів, котрі, як він стверджує, приймали участь у його побитті під час затримання 28 лютого 2009 року. Потім троє чоловіків разом із Абді Ахмедом та Ібрагімом Мухаммед Абді пішли до їх помешкання, куди силоміць вдерлися, не представившись та не пред’явивши ордеру на обшук. Вони обшукали всю квартиру та погрожували забрати ноутбук та цифровий фотоапарат, заявляючи, що необхідно працювати декілька місяців, щоб купити такі речі. Вони забрали 250 американських доларів з кишені джинсів Ібрагіма Мухаммеда Абді, які, за його словами, призначалися для спільного використання мешканцями квартири. Під час обшуку люди в цивільному одязі називали сомалійців „піратами”.

Міністерство внутрішніх справ усвідомлює зростаючу необхідність протидіяти не тільки расовій дискримінації з боку членів громадськості, але й расовій дискримінації з боку міліціонерів. В січні 2010 року Управлінням дотримання прав людини в складі Міністерства внутрішніх справ підготовлено проект Плану дій по боротьбі з расизмом, ксенофобією та дискримінацією, котрий містить рекомендації щодо протидії расовому профілюванню з боку міліції, а також пропозиції щодо навчання та підвищення рівня усвідомлення цієї проблеми працівниками міністерства. Майже рік тому був запланований ряд навчальних заходів, які мали проводитися представниками Бюро з демократичних інститутів і прав людини в складі Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ/БДІПЛ), але поки що жодний з них не мав місця.

Необхідно терміново вжити заходів для ліквідації расової дискримінації в державній політиці та діяльності, захистити людей від расової дискримінації з боку посадових і непосадових осіб, забезпечити право на вільне від расової дискримінації життя для всіх, хто проживає в Україні.

5. РЕКОМЕНДАЦІЇ

„Амнесті Інтернешнл” закликає президента Віктора Януковича зробити наступні кроки:

Катування та інші види жорстокого поводження

- Забезпечити регулярну публікацію статистичних даних про кількість скарг на катування чи жорстоке поводження, а також інформації про те, як вони вирішувалися, з метою визначення динаміки порушень та вживання заходів для виправлення ситуації;
- Забезпечити виконання Україною своїх зобов’язань за Факультативним протоколом до Конвенції ООН проти катувань, встановивши Національний превентивний механізм (НПМ) для моніторингу місць утримання; процес встановлення НПМ повинен бути прозорим та включати розгорнуті консультації з громадським суспільством; НПМ повинен бути функціонально незалежним, мати відповідних фахівців і достатнє фінансування, а також мати повноваження на право проводити регулярні перевірки усіх місць затримання без попереднього повідомлення;
- Заснувати незалежний заклад для розслідування всіх заяв про порушення прав людини з боку працівників правоохоронних органів, включаючи міліцію;
- Продовжувати процес приведення законодавства у відповідність із стандартами Ради Європи та вимогами Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, включаючи прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу та реформування ролі Генеральної прокуратури.

Біженці та шукачі притулку

- Встановити діючу та справедливу систему надання притулку, правомочну виносити рішення щодо надання статусу біженця та своєчасно видавати біженцям та шукачам притулку документи, що посвідчують особу, на всіх стадіях процедури;
- В усіх випадках забезпечити повне виконання Україною своїх зобов’язань в рамках Конвенції про статус біженців, Конвенції проти катувань та вимог Європейського суду з прав людини, зокрема зобов’язання не повертати біженців та шукачів притулку в країни, де вони наражатимуться на ризик грубих порушень прав людини;
- Забезпечити, що затримання мігрантів та шукачів притулку, які не мають відповідних документів, здійснюється лише за виключних обставин, на основі оцінки кожного окремого випадку, у пропорційності до можливих наслідків, і тільки після того, яку були розглянуті інші альтернативи.

Расова дискримінація

- Міжвідомча робоча група з питань протидії ксенофобії, міжетнічній та расовій нетерпимості повинна отримати повноваження та ресурси, необхідні для ефективної діяльності, які мають бути узгоджені на рівні Кабінету Міністрів;
- Забезпечити моніторинг та точну реєстрацію всіх нападів на расовому ґрунті в масштабах всієї України, а також доступність цієї інформації для всіх державних відомств, НУО та широкої громадськості. Моніторинг має проводитися на основі чіткого визначення расистського нападу, що спирається на міжнародні стандарти;
- Забезпечити ефективне та добросовісне розслідування та судове переслідування злочинів на расовому ґрунті;
- Розробити чіткі інструкції та програми навчання для співробітників міліції, прокурорів та суддів, які займаються випадками расової дискримінації. Інструкції мають складатися у відповідності до зобов’язань України за міжнародними законами в галузі прав людини.

ПОСИЛАННЯ

1 *“Протизаконне насильство в правоохоронних органах України: результати соціологічного дослідження”*, Харківський інститут соціальних досліджень, березень, 2010 р.

2 *“Україна, протидія безкарності – ефективне розслідування заяв про жорстоке поводження з боку міліції”*, Джим Мердок, Рада Європи, квітень, 2010 р.

3 Доповідь на сесії Комісії ООН з прав людини E/CN.4/2001/66, параграф 1.

4 Функція загального правового нагляду, що здійснюється генеральною прокуратурою, була піддана критиці співдоповідачами Парламентської асамблеї Ради Європи в березні 2010 року в доповіді про візит до Києва в грудні 2009 року, де вона була названа „пережитком радянського законодавства, що суперечить європейським стандартам”.

**Я ХОЧУ
ДОПОМОГТИ**

ЧИ ТО У МІСЦЯХ РЕЗОНАНСНИХ КОНФЛІКТІВ,
ЧИ У ЗАБУТИХ КУТОЧКАХ СВІТУ,
„АМНЕСТІ ІНТЕРНЕТШНЛ” ПОСТІЙНО ВЖИВАЄ
ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СПРАВЕДЛИВОСТІ, СВОБОДИ ТА ПОВАГИ
ГІДНОСТІ ДЛЯ ВСІХ ЛЮДЕЙ, І НАМАГАЄТЬСЯ
ЗАЛУЧИТИ ШИРОКЕ СУСПІЛЬСТВО ДО
БУДУВАННЯ КРАЩОГО СВІТУ.

ЯК ВИ МОЖЕТЕ ДОПОМОГТИ?

Активісти з усього світу показали, що існує можливість протистояти небезпечним силам, що порушують права людини. Станьте частиною цього руху. Дайте відсіч тим, хто проповідує страх та ненависть.

■ Вступіть у лави організації „Амнесті Інтернешнл” та станьте частиною всесвітнього руху, що прагне покласти край порушенням прав людини. Допоможіть нам змінити ситуацію на краще.

■ Зробіть пожертвування на підтримку діяльності „Амнесті Інтернешнл”.

Разом нас почують.

☐ Я хочу отримати подальшу інформацію стосовно членства в організації „Амнесті Інтернешнл”

ім'я

адреса

країна

ел. адреса

☐ Я хочу зробити пожертвування на користь організації „Амнесті Інтернешнл” (пожертвування приймаються тільки у фунтах стерлінгів, доларах США та євро).

сума

віднесіть на рахунок моєї картки

Visa ☐

Mastercard ☐

номер

дата закінчення терміну дії

підпис

Поверніть цю форму до представництва „Амнесті Інтернешнл” у вашій країні. Перелік міжнародних представництв „Амнесті Інтернешнл” можна знайти на веб-сайті: www.amnesty.org/en/worldwide-sites.

Якщо у вашій країні немає представництва „Амнесті Інтернешнл”, поверніть цю форму до Міжнародного секретаріату в Лондоні за адресою:

Amnesty International, International Secretariat, Peter Benenson House,
1 Easton Street, London WC1X 0DW, United Kingdom

www.amnesty.org

„СТАВИТИ ДІЛО ВИЩЕ ЗА БАГАТОСЛІВ'Я” ЗАБЕЗПЕЧИТИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Після інавгурації 25 лютого 2010 року, президент Віктор Янукович, спираючись на вже досягнутий прогрес в сфері захисту прав людини, має можливість звернути увагу на вирішення таких зловбодених проблем, як тортури та інші види жорстокого поводження під час утримання під вартою в міліції, порушення прав біженців та шукачів притулку та расова дискримінація.

Не дивлячись на певний прогрес в напрямку гармонізації законодавства у відповідності до міжнародних правових норм та стандартів Ради Європи стосовно прав людини, серйозні порушення все ще мають місце в цій галузі. Застосування тортур та інші види жорстокого поводження часто залишаються безкарними, шукачі притулку знаходяться під ризиком примусового повернення до країн, де існує загроза порушення їх прав людини, а представники національних меншин наражаються на дискримінацію та расистські нападки з боку членів громадськості та посадових осіб.

Під час інавгурації президент сказав, що „завжди ставив діло вище за багатослів'я” і пообіцяв і надалі керуватися цим принципом. „Амнесті Інтернешнл” звертається до нього з проханням дотриматись цієї обіцянки та вжити заходів, щоб забезпечити виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань щодо здійснення прав людини на практиці.

Amnesty International
International Secretariat
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
United Kingdom

www.amnesty.org

Індекс: EUR 50/004/2010
Квітень 2010 р.

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

